

Een machteloos gevoel

Leerevaluatie naar aanleiding van de ongeregelheden
in Den Bosch op 25 januari 2021

AON

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1 Inleiding.....	1
1.1 Achtergrond en verzoek	1
1.2 Doel en scope	1
1.3 Verantwoordelijkheden op hoofdlijnen	2
1.4 Gevolgde aanpak	3
1.5 Opbouw rapportage.....	3
2 Relevante context: eerdere ongeregelheden en de coronacrisis.....	4
2.1 Toelichting.....	4
2.2 Eerdere ongeregelheden.....	4
2.3 De impact van de coronacrisis op jongeren	6
3 Wat is er gebeurd?	7
3.1 Toelichting.....	7
3.2 25 januari – voorafgaand aan de ongeregelheden.....	7
3.3 25 januari - beëindigen ongeregelheden.....	10
3.4 De dagen na de ongeregelheden.....	12
4 Reflectie COT.....	14
4.1 Lokale, regionale en landelijke context	14
4.2 Signaleren: contact met groepen in de samenleving en het duiden van informatie	15
4.3 Strategische keuzes in de voorbereiding	16
4.4 Strategische keuzes rondom de politie-inzet.....	18
4.5 Analyse aangehouden verdachten.....	19
4.6 Vervolgdreiging en herstel schade	19
5 Conclusie	21
5.1 Inleiding.....	21
5.2 Overkoepelend beeld	21
5.3 Antwoord op de hoofdvraag	22
5.4 Aanvullende inzichten	23
Disclaimer leerevaluatie	25
Over het COT	25

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en verzoek

Maandagavond 25 januari 2021 vinden er ongeregelde plaatsen plaats in de gemeente 's Hertogenbosch. Daarbij worden in meerdere winkelpanden vernielingen aangericht en wordt er geplunderd. De rellen vinden plaats in de context van ongeregelde plaatsen in het hele land, waaronder een dag eerder in Eindhoven. De impact van de gebeurtenissen is groot, zowel in als buiten Den Bosch. Beelden van de vernielingen en plunderingen worden veelvuldig herhaald in media. Ook in de dagen hierna is het onrustig op meerdere plekken in Nederland. De ongeregelde plaatsen worden in de beeldvorming deels gekoppeld aan het ingaan van de avondklok als onderdeel van de aanpak van de coronacrisis.

De burgemeester van Den Bosch wil – samen met de partners in de driehoek – leren van de gebeurtenissen en heeft het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement (hierna: COT) opdracht gegeven tot het uitvoeren van een leerevaluatie. Daarbij gaat het zowel om de ongeregelde plaatsen in de avond van 25 januari 2021 als om de dynamiek hieromheen. In deze rapportage presenteren we de uitkomsten van de leerevaluatie. Anders dan bij een verantwoordingsonderzoek ligt de nadruk niet op de precieze reconstructie van de feiten en het beoordelen op basis van kaders, maar op het inzichtelijk maken van uitdagingen, dilemma's en leerpunten.

1.2 Doel en scope

Het doel van de leerevaluatie is om te reflecteren op de gebeurtenissen en ervaringen en leerpunten te benoemen zodat deze kunnen worden geborgd. De driehoek wil weten of zij alles heeft gedaan wat op dat moment in haar vermogen lag – gegeven de landelijke en regionale situatie - om:

- te verbinden;
- ongeregelde plaatsen te voorkomen;
- ongeregelde plaatsen te beëindigen;
- en tegelijkertijd schade voor de toekomst te voorkomen als het gaat om de verbinding met de stad?

De leerevaluatie richt zich op het beantwoorden van bovenstaande vragen. Om tot deze antwoorden te komen kijken wij naar een aantal thema's:

- De context waarbinnen de feiten plaatsvonden;
- De dynamiek rond de oproep en de maatschappelijke en professionele zorgen;
- De communicatie met ondernemers, burgers en maatschappelijke organisaties;
- De voorbereidingen die door de overheid zijn getroffen in reactie op de oproep;
- De ongeregelde plaatsen zelf;
- De verdachten;
- De nazorg en veerkracht na de ongeregelde plaatsen.

Wij hebben een tijdslijn opgesteld van de gebeurtenissen. Het onderzoek is geen onderzoek naar de inzet van specifieke geweldsmiddelen of specifieke inzetvoorbeelden. Tot slot is er altijd een risico bij een reflectie als deze dat iedereen weet hoe 'het is afgelopen'. Wij hebben geprobeerd steeds voor ogen te houden wat er op dat moment bekend en logisch was.

1.3 Verantwoordelijkheden op hoofdlijnen

De leerevaluatie is gericht op de gezagsdriehoek. Het is geen evaluatie van het politieoptreden op operationeel en tactisch niveau. Wel zijn tactische keuzes van invloed op de mogelijkheden van de gezagsdriehoek en op de executie van de gekozen strategie. Naar die raakvlakken kijken we wel. In dat licht is het van belang wat de verantwoordelijkheden en rollen zijn.

Gedurende de dag van 25 januari 2021 waren er verschillende partijen betrokken. In deze evaluatie reflecteren wij op het handelen en de besluiten van **driehoek** (van Den Bosch). De driehoek bestaat uit de burgemeester van Den Bosch, een officier van justitie en de teamchef van het politie basisteam Den Bosch en wordt ondersteund door adviseurs. Binnen de driehoek is de burgemeester verantwoordelijk voor het handhaven van de openbare orde. Hij kan besluiten tot onder meer het voorbereiden en instellen van het veiligheidsrisicogebied, een noodverordening en/of noodbevel en het toestemming geven voor de inzet van zwaardere geweldsmiddelen zoals de Mobiele Eenheid. De officier van justitie gaat over de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde en kan onder meer opdracht geven tot preventief fouilleren in een door de burgemeester aangewezen veiligheidsrisicogebied. Het basisteam Den Bosch kan daarbij zelfstandig besluiten tot intensievere surveillance, extra wijkagenten etc.

Het bevoegd gezag neemt besluiten over de inzet. Het verdelen van ME-capaciteit in de regio lag niet bij het basisteam in Den Bosch, maar bij de Staf Grootchalig Bijzonder Optreden (SGBO) van de eenheid Oost-Brabant. Zij waren verantwoordelijk voor de coördinatie en de verdeling van de schaarse capaciteit in het licht van de onrustige situatie in het verantwoordelijkheidsgebied van de eenheid. Deze verdeling wordt gebaseerd op het inschatten van de dreiging en door acute situaties en vindt informatiegestuurd plaats. De SGBO Oost-Brabant was al actief vanwege de coronacrisis en het ingaan van de avondklok. Na invoering van de avondklok kregen zij een extra taak, namelijk de handhaving van de avondklok en de preparatie op onrust en ongeregelde heden binnen de eenheid. De eenheid Oost-Brabant kon niet zonder meer ME inzetten van andere eenheden, gezien de context van landelijke ongeregelde heden. De landelijke coördinatie van de beschikbare politiecapaciteit lag bij de NSGBO (Nationale Staf Grootchalig Bijzonder Optreden). Het uitgangspunt was dat de capaciteit zodanig moest worden verdeeld dat daar waar de dreiging het grootst is, ook de capaciteit beschikbaar is. Verspreid door het land waren ook ME-eenheden van de KMAR beschikbaar voor bijstand.

Toelichting: Mobiele Eenheid

In reactie op de ongeregelde heden in het land zette de politie de Mobiele Eenheid in op verschillende plekken. De politie kreeg sinds de invoering van de avondklok personele bijstand van de Koninklijke Marechaussee. In de gebeurtenissen rond de rellen in Den Bosch is relevant wanneer de mobiele eenheid inzetbaar was. Bovendien bleek een rol te spelen welke ME beschikbaar was. Om de leesbaarheid te vergroten, onderscheiden wij in deze rapportage daarom drie verschillende 'soorten' ME:

- ✓ 'Reguliere' Mobiele Eenheid. Dit is één sectie voor de hele eenheid Oost-Brabant. Dat is de enige ME die op dat moment regulier in dienst is. *In deze rapportage zullen wij deze aanduiden als politie-ME.*
- ✓ Personele bijstand vanuit de KMAR. De KMAR kan onder leiding van de politie worden ingezet na toestemming van de burgemeester. De sectiegrootte wijkt af van de omvang van politiesecties. De KMAR-sectie bestaat uit 16 personen, die van de politie uit 24 personen. De eenheid Oost-Brabant had één KMAR-sectie beschikbaar. *In deze rapportage zullen wij deze aanduiden als KMAR-ME.*
- ✓ Strategische achtervang ME. Voor urgente situaties heeft de politie een sectie ME die ingezet kan worden wanneer nodig. Zij staan op piket, en zijn niet daadwerkelijk in dienst. Vanaf het moment dat wordt besloten om deze strategische achtervang te benutten, duurt het circa 90 minuten tot deze sectie inzetbaar is. De eenheid Oost-Brabant en Limburg hebben gezamenlijk één 'piket-sectie'. *In deze rapportage zullen wij deze aanduiden als Piket-ME.*

1.4 Gevolgde aanpak

De evaluatie is uitgevoerd in de periode vanaf eind januari tot en met 15 maart 2021. Wij hebben hierin de volgende aanpak gevolgd:

- We zijn de evaluatie gestart met informatie die wij op ons verzoek hebben ontvangen van politie, OM en gemeente. Gaandeweg de evaluatie hebben wij aanvullende informatie ontvangen van respondenten. De ontvangen informatie betreft onder meer de opgestelde tijdlijnen, verslagen van overleggen, brieven naar inwoners en ondernemers, etc. Op ons verzoek heeft het Openbaar Ministerie geanonimiseerde en geabstraheerde informatie aangeleverd over de groep aangehouden personen (tot 3 maart 2021). Dit om een beeld te kunnen krijgen van de groep.
- Er is gesproken met direct en indirect betrokkenen. In totaal hebben wij 29 personen gesproken in individuele en groepsinterviews. We hebben gesproken met de leden van de driehoek, leidinggevend bij de politie, functionarissen van de gemeente, medewerkers vanuit welzijns-/jongerenorganisaties en vertegenwoordigers vanuit de ondernemersvereniging. Van de interviews zijn geen gespreksverslagen gemaakt. Informatie uit deze interviews hebben wij verwerkt in een intern COT werkdocument.
- We hebben bij de politie beelden bekeken van de gebeurtenissen van de avond van 25 januari 2021. Ook hebben wij de route gelopen die de reischoppers hebben afgelegd om een indruk te krijgen van de situatie ter plaatse. In aanvulling daarop hebben wij de beelden op sociale media en filmpjes van de avond zelf voorafgaand en gedurende de evaluatie ontvangen en zelf gezocht.
- Op basis van eerste indrukken hebben we een verdiepend gesprek gehad met de driehoek om feiten te toetsen en resterende vragen te stellen.

1.5 Opbouw rapportage

In hoofdstuk 2 beschrijven wij de context bij de ongeregelheden. We beschrijven eerdere ordeverstoringen die plaatsvonden in Den Bosch en we staan stil bij de bredere context van de coronacrisis en coronamaatregelen. Ook beschrijven we kort de landelijke afspraken in voorbereiding op mogelijke maatschappelijke onrust en de bijbehorende verdeling van verantwoordelijkheden.

In hoofdstuk 3 beschrijven we de gebeurtenissen voor zover wij deze hebben kunnen reconstrueren. De nadruk ligt hierbij op ontwikkelingen in de stad, de inspanningen van gemeente, politie en justitie en het ontstaan en verloop van de ongeregelheden.

Onze reflectie staat centraal in hoofdstuk 4. We gaan hierbij in op de volgende onderwerpen en daar bijbehorende leerpunten:

- Lokale en regionale context
- Contact met groepen in de samenleving en signalen
- Strategische keuzes in voorbereiding
- Strategische keuzes rondom politie-inzet
- Analyse aangehouden verdachten
- Vervolgdreiging en herstel schade

Op basis van de hoofdstukken 2 tot en met 4 komen wij in het laatste hoofdstuk 5 tot een conclusie en beantwoorden wij de onderzoeksvraag. Ook benoemen we aanvullende inzichten.

2 Relevante context: eerdere ongeregelheden en de coronacrisis

2.1 Toelichting

Bij de ongeregelheden van 25 januari 2021 speelde de context van de locatie en tijd een belangrijke rol als het gaat om het inschatten van de mogelijke dreiging en bij de keuzes voor maatregelen. We betrekken deze context in onze reflectie in hoofdstuk 5.

2.2 Eerdere ongeregelheden

Rellen Graafsewijk 2000 & 2005 In 2000 braken er rellen uit in de Graafsewijk in Den Bosch na de dood van een bekende voetbalsupporter van FC Den Bosch. De voetbalsupporter werd door een agent doodgeschoten nadat hij met een mes op de agent was afgekomen. De politie was het huis binnengetrepen na een burenruzie. Het incident leidde tot discussie over de proportionaliteit van het politieoptreden en de rechtmatigheid van de binnentreding. Er ontstonden protesten die uitmondde in flink geweld gericht tegen politie en brandweer. Zij werden bekogeld met stenen. Ook was er sprake van brandstichting. Het bleef enkele avonden onrustig in de Graafsewijk. Steeds meer mensen uit andere stadsdelen en steden sloten zich aan bij de relschoppers.

In 2005 waren er opnieuw rellen in de Graafsewijk. Aanleiding hiervoor was een uitzending van televisiezender SBS6 waarin de Graafsewijk een rol speelde. Na deze uitzending werd een bewoner 'de wijk uitgezet'. Enkele dagen waren er rellen in de Graafsewijk. Uiteindelijk werd de wijk afgesloten van andere stadsdelen, in bijzonder het centrum. Dit om te voorkomen dat de rellen zouden overslaan naar andere delen en mensen zich makkelijk konden aansluiten bij de relschoppers.

Jaarwisseling 2021 De jaarwisseling was onrustig in Den Bosch, voornamelijk rond de Graafseweg. Ondanks het vuurwerkverbod werd er zwaar vuurwerk afgestoken. De politie werd bekogeld met zwaar vuurwerk en stenen. Ook werden twee auto's in brand gestoken. De ME werd ingezet. De dag na dit incident besloot de gemeente direct om contact te maken met buurtbewoners. Zij ontvingen een brief, en de burgemeester ging langs om in gesprek te gaan.

Ongeregelheden elders na invoering van avondklok De ongeregelheden in Den Bosch van 25 januari vonden plaats in de context van een reeks aan rellen op verschillende plekken naar aanleiding van de invoering van de avondklok op zaterdag 23 januari 2021 21:00 uur. Op verschillende plekken waren er wanordelijkheden, zoals in Urk en Stein. Op 24 januari was er een protest in Eindhoven, die uitmondde in heftige rellen en plunderingen en vernielingen op het station. Ook op 25 januari en in de dagen erna was het op meerdere plekken in Nederland onrustig. Eerder in januari escaleerde een demonstratie in Amsterdam.

Wat weten we van groepsgeweld?

In 2010 deden wij samen met Bureau Beke en de Politieacademie onderzoek naar groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen, inclusief internationaal onderzoek. De samenvattende bevindingen van toen bleken ook van toepassing op vele latere incidenten en ongeregelheden.¹ Een selectie van inzichten toen:

- ✓ De grootschalige verstoringen die zich voordoen, zijn meestal geëscaleerde incidenten die klein begonnen. Geplande ordeverstoringen rond evenementen zijn schaars. Met enige regelmaat is er een dreiging van ordeverstoringen of geweld. Deze wordt in de meeste gevallen voorkomen of gaat om andere redenen niet door. Geplande ordeverstoringen door groepen zijn veelal onderdeel van bestaande conflicten tussen harde kern 'supporters', verschillende etnische groepen of jeugdgroepen. Ordeverstoringen doen zich niet alleen voor bij dance-events maar

¹ COT, Bureau Beke & Politieacademie, *Scherpte en alertheid – Ordeverstoringen bij evenementen en grootschalig gebeurtenissen*, 2010

ook bij andere (betaalde en gratis) evenementen en feesten. Relatief veel (dreigende en werkelijke) geplande ordeverstoringen zijn 'voetbal gerelateerd'. Dat wil zeggen dat er groepen bij betrokken zijn, die zich erop beroepen bij een bepaalde voetbalclub te horen dan wel een band hebben via het voetbal.

- ✓ Er zijn twee typen ordeverstoorders bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen te onderscheiden. De grootste groep bestaat uit gelegenheidsordeverstoorders die incidenteel, dan wel frequenter betrokken zijn bij ordeverstoringen. Een kleinere groep bestaat uit notoire ordeverstoorders. Dit zijn personen die stelselmatig en op verschillende podia de orde verstoren. Deze personen lijken onder invloed van alcohol of door groepsdruk en groepsprocessen over te gaan tot gewelddadig gedrag. Notoire ordeverstoorders zorgen met hun aanwezigheid voor een verhoogd risico. Het risico volgt de groep. Jonge leden van harde kernen zijn het meest risicovol.
- ✓ Het geweldgebruik bij ordeverstoringen varieert. Bij geplande ordeverstoringen worden wapens gebruikt waaronder messen en knuppels. Vuurwapens worden niet of zelden gebruikt. Bij niet-geplande ordeverstoringen (en bij geplande) zien we het gebruik van gelegenheidswapens, zoals glas, stenen, of meubilair. Incidenteel is sprake van geweld tegen politie en beveiligers. Het grootste risico hierbij is geweld tussen groepen onderling die zich –wanneer de politie of beveiliging ingrijpt – tegen de politie en/of beveiliging keren. Ook omstanders kunnen zich vervolgens tegen de politie keren
- ✓ Drugs en alcohol spelen een rol bij een groot deel van de ordeverstoringen.
- ✓ Collectief geweld begint altijd of wordt altijd geïnitieerd op een van twee manieren: in reactie op een specifieke gebeurtenis die als *aanleiding* fungeert (en waarbij het geweld zich richt op diegenen die met die aanleiding worden geassocieerd en vaker vanuit mannen dan vrouwen) of schijnbaar spontaan zonder duidelijk aanleiding (waarbij er in werkelijkheid wel een vorm van planning is). Vaak is er sprake van een opbouw waarin als het ware *getest* wordt hoeveel steun de initiatieven genieten/hoeveel gelijkgestemden aanwezig zijn of hoe er op de geweldsinitiatieven gereageerd wordt door de politie of door (potentiële) rivalen.
- ✓ Twee mechanismen zijn, apart of gezamenlijk, verantwoordelijk voor de *escalatie* van geweld:
 - Enerzijds zijn er (gepercipieerde) gelegenheden om risicoloos geweld te plegen en zijn repercussies, straf of negatieve gevolgen onwaarschijnlijk. Zelfs in geëscaleerde situaties gaat maar een fractie van een groep daadwerkelijk over tot de meest risicovolle gedragingen (directe fysieke confrontatie met een tegenstander), het overgrote deel kiest voor minder riskante alternatieven (zoals roepen, gebaren, mee rennen) of afzijdigheid (zij kijken alleen toe, nemen afstand of verwijderen zich). Zelfs de geweldplegers geven meestal de voorkeur aan het gooien van voorwerp van enige afstand boven het aangaan van fysieke gevechten en veel geweld wordt (om)gericht naar objecten (hekken, bussen, treinen) in plaats van naar individuen die iets terug kunnen doen.
 - Het tweede belangrijk escalatie mechanisme, is het bestaan van een “wij - zij” antagonisme. Hoe antagonistischer de relatie tussen twee verschillende groepen, des te hoger de frequentie van geweld tussen hen is. Dit is duidelijk het geval voor de relatie tussen rivaliserende supportergroepen en voor de relaties tussen demonstranten van verschillende uiteinden van het politieke spectrum, alsook voor de verhouding tussen sommige groepen demonstranten en de politie.

2.3 De impact van de coronacrisis op jongeren

De coronacrisis en de overheidsmaatregelen om verspreiding van het virus zo veel mogelijk te voorkomen, beperken de activiteiten die mensen kunnen ondernemen. Scholen, sportvoorzieningen, buurthuizen en andere zaken zijn hierdoor al enige tijd niet of maar beperkt geopend. Bij veel jongeren leidt dit onder meer tot verveling. In Den Bosch is er specifieke aandacht voor de impact van de coronacrisis. Er wordt onder meer gewerkt met een Corona Impact Team. In de wijken zijn er waar mogelijk extra voorzieningen en activiteiten voor verschillende groepen, waaronder jongeren. Ook zijn er initiatieven vanuit de bevolking zelf zoals *Crew against Corona*. Eventuele zorgen over risico's worden gedeeld in de hiervoor bestemde samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld tussen gemeente, politie en jongerenwerkers of in netwerken zorg en veiligheid.

Uit de gesprekken met wijkmanagers komt een gemengd beeld naar voren over de risico's van mogelijke incidenten of ongeregelheden. Er zijn wijken waar geen specifieke risico's zijn anders dan dat de impact van de maatregelen voelbaar is, zoals in het hele land. In andere wijken zijn er meer zorgen. Deze hebben vooral betrekking op het feit dat een toenemend deel van de inwoners de coronamaatregelen niet nuttig vindt en niet vindt opwegen tegen de beperkingen die zij ervaren. Een specifieke zorg werd geuit door PowerUp073, een lokale netwerkorganisatie gericht op jongeren. Zij signaleert in een brief van 19 januari gericht aan de burgemeester van Den Bosch dat (een deel van de) jongeren zich waarschijnlijk niet aan de avondklok zal gaan houden:

“Jongeren geven aan zich niet aan de maatregelen te gaan houden. Ze gaan blijven hangen, alleen gaan ze meer uit het zicht (waarschijnlijk ook uit ons zicht). Jongeren geven aan niet te geloven in het doel van de avondklok en zeggen geen vertrouwen meer te hebben in de overheid. Nu al horen we allerlei creatieve ideeën hoe ze de avondklok zouden kunnen omzeilen. Het tijdstip van de avondklok zal hierin nog wel verschil kunnen maken. Ze zijn klaar met Corona. We zijn bang voor een mogelijk kat en muis spel tussen handhaving en jong. Niet dat jongeren dat nu direct uitspreken maar ze geven wel aan dat ze toch op zoek gaan naar mogelijkheden om elkaar te gaan ontmoeten.”

Dit signaal werd afgegeven na toenemende weerstand tegen overheidsmaatregelen en complottheorie-gedachten bij jongeren. Doordat veel school- en sportfaciliteiten, stageplekken en jeugdcentra gesloten zijn signaleerden zij meer verveling resulterend in toenemend drugsgebruik en overlast.

3 Wat is er gebeurd?

3.1 Toelichting

In dit hoofdstuk beschrijven wij de gebeurtenissen voor zover wij deze hebben kunnen reconstrueren op basis van gesprekken, schriftelijk materiaal en beeldmateriaal. Vanwege de leesbaarheid van de tijdlijn doorbreken wij af en toe de chronologie van de gebeurtenissen.

3.2 25 januari – voorafgaand aan de ongeregelheden

's Ochtends - Eerste zorgen en signalen

Den Bosch wordt wakker met de beelden van de ongeregelheden in Eindhoven (op 24 januari) en elders in het land helder op het netvlies. Vanaf dat moment delen verschillende ondernemers en medewerkers van het basisteam Den Bosch en gemeente hun zorgen met elkaar. Betrokkenen vragen zich af in hoeverre iets dergelijks zich ook in Den Bosch zou kunnen afspelen. Om 10 uur krijgt jongerenorganisatie PowerUp073 eerste signalen vanuit het veld dat er wat broeit; Bosschenaren zouden willen laten zien dat zij de situatie in Eindhoven kunnen overtreffen. PowerUp073 stuurt medewerkers de straat op om meer signalen op te halen. Ook de beleidsadviseur sociale veiligheid van de afdeling Openbare Orde en Veiligheid van de gemeente krijgt signalen binnen over groeiende onrust onder jongeren. Ook zij sturen 'ogen en oren' de straat op, om zo de verbinding met de jeugd te behouden en te ervaren wat de sfeer is. Al snel ontstaat bij deze medewerkers, wijkmanagers en jongerenwerkers de professionele zorg dat het wel eens onrustig zou kunnen worden.

Ondernemers in Den Bosch delen vanaf die ochtend hun zorgen met elkaar in verschillende groepsapps. In eerste instantie hebben zij zorgen naar aanleiding van de gebeurtenissen in Eindhoven. Later worden deze zorgen versterkt door de vele oproepen die rondgaan. Eén van deze berichten luidt: *“Goedemorgen, hoop dat wij trots als altijd op Den Bosch mogen zijn en blijven. Helaas hebben we niet iedereen in de hand. Nu wil ik vragen of eenieder wil meedenken over de terrassen, bloembakken en alles wat los staat en ligt (ook bijv. de deksels naast de palen van de feestverlichting 😊). Zetten we de schouders eronder en halen we dit vandaag nog binnen. Beter vooraf erover nadenken, dan achteraf had ik het maar gezegd of gedaan....”*

Landelijk signaleert de politie vanaf maandagochtend een enorme stroom aan berichten op sociale media. Er zijn verschillende oproepen om te gaan demonstreren of rellen tegen de avondklok. Deze berichten betreffen het hele land. De politie realiseert zich dat zij zich moet opmaken voor een grote operatie. Omdat dit landelijk speelt, meldt de NSGBO dat er geen ruimte is voor bijstand uit andere politie-eenheden. De SGBO's van alle eenheden coördineren de capaciteit binnen de eigen eenheid. Dit gebeurt binnen de politie informatiegestuurd: op basis van informatie over dreiging of over acute situaties.²

's Middags – Signalen worden concreter, driehoek bereidt zich voor

Op social media gaan ook diverse oproepen tot ongeregelheden in Den Bosch rond. Er zijn berichten over mogelijk geplande protesten bij het voetbalstadion, diverse winkelcentra en het Rompertpark. Rond het middaguur gaat een oproep rond die het meest in het oog springt. Het plaatje roept op tot een demonstratie tegen de avondklok om acht uur 's avonds bij de Esso en parkeerplaats IJzeren Vrouw. De oproep valt op vanwege de locatie (het ligt in de Graafsewijk) en vooral vanwege de tekst 'Oud en Nieuw herbeleven'. Dit plaatje wordt breed verspreid en bereikt diverse medewerkers van de gemeente en ondernemers. Om 12:21 uur

² COT - Een andere mogelijkheid is risicogestuurd werken: waar kunnen er risico's zijn, ook zonder dat er specifieke dreigingsinformatie is dat er ook daadwerkelijk iets staat te gebeuren?

wordt de SGBO Oost-Brabant geïnformeerd over een Meld Misdaad Anoniem-melding over deze oproep.

Om 13:45 uur is er een eerste virtueel driehoeksoverleg. De vele oproepen tot ongeregelde heden op verschillende plekken in Den Bosch maken het lastig om de dreiging te duiden: waar is het serieus, en wat zijn losse flodders? De driehoek richt zich met name op de oproep in de Graafsewijk. Een belangrijke factor hierbij is de vergelijking met Oud en Nieuw. De driehoek wil voorkomen dat zij zelf de ongerustheid voeden met grootschalige, zichtbare politie inzet. Hiervoor ontbreekt ook concrete dreigingsinformatie. De driehoek besluit in te zetten op verbinding in de wijken. Politie en gemeentelijke jeugd- en wijknetwerken gaan de wijken in om een beeld op te halen; gedurende de dag worden alle beschikbare jongerenwerkers en straatcoaches in dienst geroepen. De omgeving van de Esso wordt schoongemaakt, en los (bouw)materiaal weggehaald. Later wordt er 'routinematig' opgeruimd in het centrum, ondanks dat er geen signalen zijn dat daar iets zou gebeuren. Daarnaast bereidt de driehoek een tweetal noodbevoegdheden voor: het instellen van een veiligheidsrisicogebied (en de mogelijkheid van preventief fouilleren) en een noodverordening. De gemeente is op dit moment terughoudend in de communicatie over de (reactie op de) oproep tot ongeregelde heden, vanwege de mogelijk escalerende of aanzuigende werking hiervan.

Medewerkers van de gemeente worstelen met zorgen en vragen van ondernemers. Zij blijven weg van het geven van advies over preventieve maatregelen; er zijn geen concrete signalen over een dreiging in de binnenstad. Ook vanuit onder meer scholen zijn er zorgen. De gemeente legt contact en licht de situatie toe.

De zorgen nemen toe. Rond 15:00 uur spreken jongerenwerkers een groep van circa 50 jongeren aan in het Rompertpark. De jongeren melden dat ze die avond naar de Esso gaan. Zij worden het park uitgestuurd. Om 15:30 uur start PowerUp073 de sociale media campagne "#iklaatmenietopfokken." De gemeente en influencers delen het bericht.

De teamchef van het basisteam Den Bosch deelt gedurende de middag de signalen en zorgen over het risico van ongeregelde heden met de SGBO Oost-Brabant en vraagt om 15:21 uur om ME-capaciteit om indien nodig in te kunnen zetten. Het basisteam Den Bosch intensificeert de surveillance. Ten opzichte van een reguliere maandag zijn er in de middag drie keer en in de avond vier keer zo veel politiemensen in dienst. De SGBO Oost-Brabant signaleert mogelijke ongeregelde heden in 12 gemeenten in de eenheid. Op het hoogtepunt signaleert de SGBO Oost-Brabant 50-100 sociale media berichten over (oproepen tot) rellen per minuut. De politie schaaft maximaal op om de situatie te monitoren. Vanwege de vele oproepen, blijkt het uitdagend om te achterhalen welke informatie betrouwbaar en concreet is. Soms worden ook oude berichten of filmpjes van ongeregelde heden gedeeld. De SGBO heeft op dit moment nog geen concrete, geverifieerde informatie voor dreigende ongeregelde heden in Den Bosch. In Eindhoven is die informatie er wel over een dreiging. De beschikbare sectie politie-ME wordt daarom daar ingezet. Ook een oproep over Helmond lijkt concreet: daar zou een groep jongeren rond 18:30 uur de confrontatie willen zoeken met politie en handhaving.

In de media is er gedurende de dag ruime aandacht voor de dreigende ongeregelde heden in het land, en ook voor de situatie in Brabant. Zo berichten landelijke media over oproepen om te protesteren in Hengelo, Nijmegen en Enschede, maar ook in Breda, Tilburg en Den Bosch.

Begin van de avond – serieuze signalen, rustig in de wijken

Ondernemers blijven zich zorgen maken over de vele oproepen. Zij vragen de gemeente diverse malen om advies over preventieve maatregelen. Dit advies blijft ongewijzigd. Dat dit knelt blijkt uit het feit dat uiteindelijk om 17:30 uur 'op persoonlijke titel' advies wordt gegeven door een medewerker van de gemeente via de voorzitter van de ondernemersvereniging Het Hartje. Dit leidt tot een bericht van de voorzitter:

“Naar aanleiding van alle onrust met betrekking tot rellen willen we jullie graag informeren. Inmiddels is duidelijk dat vanavond rellen in 's-Hertogenbosch verwacht worden. De signalen zijn verder dat men rellen in Rosmalen aan het organiseren is voor aanstaande zaterdag. Hoe serieus die dreiging van dat laatste is, zal de komende dagen duidelijk moeten worden. In afwachting van wat gaat komen, zal de gemeente gevraagd worden op bepaalde locaties bouwmaterialen/stenen weg te (laten) halen. Ook de horeca zal terrassen e.d. gaan leeghalen. Het advies aan iedereen is te zorgen dat er geen losstaande rekken of andere zaken voor de winkel/panden staan die gebruikt kunnen worden om etalageruiten in te slaan. Daaruit volgt dan direct ook het advies de etalages zoveel mogelijk leeg te halen.”

Om 18:15 uur komt de driehoek (telefonisch) weer bij elkaar. De politie bevestigt dat het signaal met betrekking tot de ongeregelheden bij de Esso serieus genomen moet worden. Het basisteam Den Bosch houdt rekening met ongeregelheden en geweld tegen de politie in de Graafsewijk. Ook op andere plekken in de regio is het onrustig. Het beeld in de wijk is op dit moment nog rustig, zo blijkt uit het wijknetwerk dat op straat aanwezig is. De driehoek besluit de strategie om te verbinden te continueren. Dit houdt in: aanwezige jongeren aanspreken, uit de anonimiteit halen en zo groepsvorming voorkomen. De politie zal zich daarom zichtbaar opstellen rondom de Esso en de Graafseweg. Ook bespreken de driehoekspartners de mogelijkheid van (landelijke) ME-bijstand. Deze mogelijkheid wordt ook binnen de politieorganisatie besproken.

Rond 17:00 uur en 19:00 uur ontvangt de SGBO Oost-Brabant twee berichten van de inlichtingenafdelingen. Door het bericht van 17:00 uur springt het signaal in Den Bosch eruit ten opzichte van alle andere sociale media berichten. Het bericht van 19:00 maakt het signaal nog concreter: het betreft zorgen over ongeregelheden. Door deze twee berichten is de informatie meer betrouwbaar en 'voldoende concreet' voor de SGBO Oost-Brabant. De SGBO bereidt de beschikbaarheid van ME voor Den Bosch voor. De beschikbare politie-ME is op dat moment bezig met een dreiging in Eindhoven. Signalen in Helmond worden steeds concreter; daar is rond zes uur een grote groep jongeren bijeengekomen, die later zwaar vuurwerk afsteken en stenen naar de politie en door ruiten gooien. De politie-ME wordt om 19:20 uur verzocht om van Eindhoven naar Helmond te vertrekken. Om 19:22 uur activeert de SGBO Oost-Brabant (preventief) twee groepen Piket-ME. De opkomsttijd is 90 minuten. Zij worden verzocht naar een specifiek punt te gaan zodat zij op dat moment kunnen rijden naar de plek in de regio waar inzet nodig is.

Om 19:00 uur verzamelen de eerste mensen zich rond de Esso. De aanwezige BOA's besluiten niet meer rond de Esso te surveilleren uit een gevoel van onveiligheid. Een kwartier later besluit de burgemeester tot het instellen van een veiligheidsrisicogebied (zoals was voorbereid) en het OM geeft toestemming voor preventief fouilleren in dit gebied. De intentie blijft om personen aan te spreken en uit de anonimiteit te halen en zo groepsvorming te voorkomen. De gemeente communiceert vanaf dan nadrukkelijk over de maatregelen en de noodzaak hiervan.

3.3 25 januari - beëindigen ongeregelheden

Begin ongeregelheden

Vanaf 19:30 uur verzamelen zich steeds meer mensen rondom het kruispunt bij de Esso. De politie ter plekke geeft aan dat het van belang is dat er ME aanwezig is, ter versterking op dat moment en in het geval dat de situatie uit de hand loopt. De politie-ME is op dat moment ingezet in Helmond. De burgemeester geeft daarom akkoord voor de landelijke ondersteuning van de KMAR-ME. Deze sectie moet uit Eindhoven komen en verwacht om 20:00 uur in Den Bosch te arriveren. Uiteindelijk arriveert de KMAR-ME om 20:09 uur in Den Bosch.

Om 20:00 uur vindt een derde driehoek plaats. In de vergadering besluit de driehoek tot het instellen van de noodverordening. De noodverordening moet ervoor zorgen dat de wijk niet meer toegankelijk is voor verkeer van buitenaf. De driehoek rekent op dat moment op voldoende politiecapaciteit om dit uit te voeren, waaronder de (KMAR-)ME die onderweg is. Op het kruispunt bij de Esso wordt het snel drukker en beginnen zich groepjes te vormen. Daarbij valt met name een grote groep op die zich op de hoek van het kruispunt naast de Esso verzamelt en zich vanaf het begin opstelt met capuchons en mondkmaskers. Om 20:30 uur komt de driehoek voor de vierde keer bijeen vanwege de toenemende dreiging bij de Esso. De politie wacht voor uitvoering van de noodverordening op ME. De KMAR-ME blijkt voor deze taak echter niet inzetbaar. De situatie escaleert. Het wordt steeds onveiliger voor de aanwezige politie. Zij worden met vuurwerk en stenen bekogeld en het is inmiddels erg druk. Een heftige vuurwerkbom veroorzaakt een autobrand. Om 20:30 uur voelt de politie zich genoodzaakt om zich met het oog op de eigen veiligheid terug te trekken. De escalatie gaat dermate snel en is zo hevig dat de KMAR-ME met onvoldoende mensen is om een veilig politieoptreden te kunnen garanderen. Zij moeten wachten op verdere ME-versterking. De politie-ME is op dat moment niet in de buurt van Den Bosch. Zij rijden richting Oss, omdat ook daar ongeregelheden plaatsvinden. Om 20:45 uur wordt duidelijk dat de politie-ME in Oss niet meer nodig is. Zij zetten daarop koers richting Den Bosch. Ook de Piket-ME rijdt op dat moment richting Den Bosch. De aanwezige politie op het kruispunt bij de Esso is dan teruggetrokken en er is nog geen inzetbare ME aanwezig.

Beweging richting de binnenstad en plunderingen

Rond 20:45 uur komt de grote groep mensen in beweging; vanaf het kruispunt bij de Esso lopen zij over de Graafseweg richting de Hinthamerstraat. Onderweg vernielen zij enkele ruiten. Rond 21:10 uur arriveert een groep van circa 150 personen op de Hinthamerstraat.³ De groepsleden lopen en rennen door de straat, gooien met fietsen, duwen een auto op zijn kant en proberen een toezichtcamera en verkeersborden te vernielen. Enkele ordeverstoorders steken vuurwerk af. Het basisteam in Den Bosch verzoekt de SGBO om met spoed ME richting het centrum te sturen. Om 21:19 uur geeft de burgemeester toestemming om traangas te gebruiken. Dit is uiteindelijk niet gebeurd.

³ Inschatting van het COT op basis van beeldmateriaal

Om 21:20 uur nadert de groep de markt. Hier staan twee politieauto's. Zodra de groep de politieauto's ziet, rennen zij erop af. De politie rijdt weg. Aanwezige handhavers moeten vluchten. Rondom de markt gooien groepsleden enkele winkelruiten in. Sommigen plunderen winkels.

Om 21:20 uur arriveert de politie-ME op het hoofdkantoor van de politie in Den Bosch. Daar aangekomen wordt samen met de al aanwezige

KMAR-ME een gezamenlijk inzetplan gemaakt voor inzet in de binnenstad. De politie-ME en KMAR-ME rijden vervolgens naar de Visstraat. Om 21:30 uur arriveert de Piket-ME op het politiebureau. Deze sectie wordt door de pelotonscommandant naar de Graafsewijk gestuurd voor mogelijke inzet. Dit blijkt uiteindelijk niet nodig te zijn.

Om 21:30 uur arriveert de groep bij de Primera en de Jumbo City. Van beide winkels worden ramen ingegooid. Er volgen massale plunderingen. De tocht die de groep aflegt is bijna live te volgen via sociale media. Inwoners en groepsleden zelf maken veel filmpjes. Deze filmpjes worden verspreid en gedeeld. Het geeft veel betrokkenen een machteloos gevoel. Zij zien dat de stad wordt gesloopt, maar geen politie die de rellen beëindigt. Om 21:33 uur arriveren de politie-ME en KMAR-ME bij de Visstraat en start een gecoördineerde actie waarbij de politie met ruim tien voertuigen richting de plunderende groep rijdt. De groep rent direct weg.

Beëindigen ongeregelheden en aanhoudingen

Vanaf dat moment start de politie een lange aanhoudingsoperatie. Zowel in de binnenstad als in de Graafsewijk arresteert de politie diverse verdachten. De politie zet een helikopter in om groepen op te sporen. Toegangswegen van en naar Den Bosch worden afgesloten om voertuigen en inzittenden te controleren. De ME surveilleert langdurig in de wijken.

Om 21:46 uur signaleert de politie via sociale media een bericht waarin staat dat de ruiten van het Jeroen Bosch Ziekenhuis op dat moment ingegooid zouden worden. Eenheden ter plekke melden dat het rustig is rondom het ziekenhuis. Het Jeroen Bosch Ziekenhuis krijgt het bericht zelf door van de gemeente. Na intern contact met de beveiliging blijkt dat er geen relschoppers zijn. Vanwege de vermeende dreiging wordt het ambulanceverkeer omgeleid. Meerdere politiewagens blijven om te surveilleren; er was informatie dat er mogelijk een groep onderweg was naar het ziekenhuis. Het ziekenhuis blijft in contact met gemeente en politie. Na verloop van tijd wordt duidelijk dat er geen indicaties zijn dat er relschoppers naar het ziekenhuis onderweg zijn, waarop het ziekenhuis aangeeft dat de situatie veilig en nooit onveilig is geweest. Desondanks heeft de situatie grote impact op medewerkers; het ziekenhuis schakelt extra beveiliging in, medewerkers worden begeleid naar de parkeerplaats en de dienstoverdracht van beveiligers wordt uitgesteld. Het ziekenhuis plaatst de volgende dag een bericht op de website: *“Door adequaat ingrijpen van de politie, de GHOR en de Beveiliging van het ziekenhuis, zijn de relschoppers niet bij het ziekenhuis gekomen en is de zorg niet in het gedrang gekomen. Wat er feitelijk gebeurd is bij het ziekenhuis, viel dus mee. Maar de impact op onze medewerkers, de maatschappij en de zorg is erg groot.”*

Ook wordt om 22:30 uur het treinverkeer stilgelegd vanwege een grimmige sfeer rond het station. Het treinverkeer wordt snel weer hervat. De politieoperatie duurt uiteindelijk tot 00:30 uur. De driehoek komt die avond nog twee keer bij elkaar: om 22:00 uur en om 23:00 uur. Om 23:30 uur krijgt de binnenstad het sein veilig, en start de gemeente met opruimen en schoonmaken.

3.4 De dagen na de ongeregelheden

De impact van de ongeregelheden is groot. Bewoners, ondernemers en alle betrokkenen vanuit de driehoekspartners zijn geschokt door de grote ravage die is aangericht en de beelden die zij voorbij zien komen. Waar betrokkenen zich gedurende de avond machteloos voelden, toont de stad in de dagen erna haar veerkracht; de blik wordt gericht op het herstel. Toch staat de volgende dag ook in het teken van een eventuele vervolgdreiging.

Schadeherstel

De schade die is aangericht bestaat uit twee elementen. Er is sprake van grote materiële schade. Daarnaast heeft het incident een grote sociaal maatschappelijke impact.⁴

Materiële schade

Direct nadat de groep begon met plunderen, zet Stadsbeheer in gang dat schoonmaakkploegen klaar staan om losliggend glas, stenen en ander materiaal op te ruimen zodra dat mogelijk is. Het doel is om op deze manier te voorkomen dat de stad in een ravage ontwaakt. 's Nachts wordt er nog zoveel mogelijk opgeruimd, 's ochtends vroeg wordt dit voortgezet. Bewoners starten diverse schoonmaak-initiatieven en steken zwaar getroffen ondernemers gezamenlijk een hart onder de riem. Een deel van de bewoners wordt op de Markt toegesproken door de burgemeester van Den Bosch.

Om de materiële schade (zoals vernielde ramen en geplunderde of vernielde goederen) te herstellen, richt de gemeente een herstelfonds op. De gemeente wil hiermee voorkomen dat ondernemers – die door de coronacrisis al zwaar getroffen zijn – onherstelbaar beschadigd raken. De gemeente stelt de criteria vast voor een beroep op het herstelfonds. Ook bewoners zetten verschillende crowdfunding-acties op; deze leiden tot veel belangstelling.

Sociaal maatschappelijke impact

De ontredde bij inwoners en ondernemers is groot. Zij beleefden angstige momenten en zagen ook de schokkende beelden van de vernielingen en plunderingen. Zowel bij inwoners en ondernemers als bij de driehoek leven in de dag na de ongeregelheden veel vragen als 'wat hebben we gemist?' of 'hoe hadden we dit kunnen voorkomen?'. Vanwege de coronacrisis waren al enkele teams actief (zoals het PSHI-overleg⁵ en het Team Maatschappelijke Impact). Deze worden in de dagen na de ongeregelheden benut om in gesprek te gaan met inwoners, ondernemers en jongeren. Ook stuurt de burgemeester een brief aan alle Bosschenaren. Daarin informeert hij over de gebeurtenissen, kondigt hij een onderzoek aan en biedt hij hulp aan bij het melden van de schade bij verzekeraars. Media besteden veel aandacht aan de situatie. De minister-president neemt contact op, en de koning gaat langs bij gedupeerden. Er worden in de gemeenteraad vragen gesteld over de situatie en de aanpak.

Er volgt intensieve opsporing gericht op het identificeren en aanhouden van verdachten. Dit leidt tot extra aanhoudingen.

⁴ Voor zover bekend zijn tijdens de ongeregelheden geen inwoners, handhavers of politiemensen gewond geraakt.

⁵ Psychosociale Hulp Na Incidenten. Dit is een multidisciplinair overleg met onder andere slachtofferhulp, GGD, jongerenwerk en gemeente.

Vervolgdreiging

Parallel aan het herstel van de schade, zijn er de dag na de ongeregelheden zorgen over de komende avond en de dagen daarna. Wederom zijn er meerdere signalen dat een groep jongeren van plan is om onrust te veroorzaken. Dit wordt voorkomen doordat iedereen paraat stond. Verdachte situaties (zoals groepsvorming en verdachte aankopen in supermarkten) worden door inwoners en ondernemers snel gemeld. Sociaal werkorganisatie Farent lanceert een sociale mediacampagne gericht op ouders met de tekst: "Weet jij waar je kind was gisteravond?". Dit bericht wordt actief bekeken en gedeeld. Daarnaast werken handhaving, politie en het jeugdnetwerk effectief samen. Zij zijn zichtbaar aanwezig. Buurtpreventieteams, wijkmanagers en voetbalsupporters gaan de straat op om de stad te beschermen. Dit leidt tot een landelijke discussie over de wenselijkheid van de aangeboden hulp – specifiek in combinatie met de avondklok die geldt. De driehoek maakt afspraken met voetbalsupporters waarin de hulp wordt omarmd onder voorwaarde dat iedereen zich houdt aan de wet (geen geweld, avondklok). Ook stelt de driehoek strafrechtelijke en bestuursrechtelijke maatregelen (zoals een last onder dwangsom) in om groepsvorming te voorkomen en hiertegen op te treden. Ook in het Jeroen Bosch Ziekenhuis is de impact nog voelbaar en zijn er zorgen onder medewerkers. De dag na de ongeregelheden biedt een groep vanuit het nabijgelegen woonwagenveld het ziekenhuis bescherming aan. Deze groep verzamelt zich bij het ziekenhuis. In afstemming tussen de groep, de politie en het ziekenhuis wordt besloten dat de inzet wordt gewaardeerd maar niet nodig is. Er is geen gevaar. Hierop gaat de groep weg. Uiteindelijk blijft het die avond rustig in Den Bosch.

Weet jij waar je kind was gisteravond?

4 Reflectie COT

In dit hoofdstuk reflecteren wij op de belangrijkste gebeurtenissen voorafgaand, tijdens en na 25 januari 2021 en in het bijzonder op de acties en besluiten van de driehoek. De volgende vooraf benoemde thema's komen aan de orde: de context waarin de ongeregelheden plaatsvonden; de contacten met verschillende groepen in de samenleving; de voorbereiding op ongeregelheden; keuzes rondom politieoptreden; en uitdagingen in de nasleep. Bij een aantal thema's benoemen we in dit hoofdstuk de leerpunten die bij dat thema horen.

4.1 Lokale, regionale en landelijke context

De bijzondere context van de gebeurtenissen was van invloed op de besluiten van de driehoek:

- **Jaarwisseling** De jaarwisseling lag nog vers in het geheugen in de aanloop naar de ongeregelheden op 25 januari. Een van de meest nadrukkelijke oproepen van die dag verwijst direct naar de situatie tijdens Oud en Nieuw. In het bericht staat: *"20:00 Esso parkeerplaats Ijzere vrouw denbosch DEMONSTRATIE AVONDKLOK!! ... OUD EN NIEUW HERBELEVEN WEES ERBIJ"*. De driehoek was na de ervaring van de jaarwisseling direct alert op deze oproep. De oproep tot het herbeleven van Oud en Nieuw ging ook nadrukkelijk rond onder jongeren. Dit leidde dan ook tot zorgen bij jongerenwerkers.
- **Ervaring eerdere rellen** In de Graafsewijk, waar de 'demonstratie' was aangekondigd, vonden eerder rellen plaats in 2000 en 2005. Ook dit maakte de driehoek extra alert en had invloed op de gekozen strategie van 25 januari 2021. De driehoek wilde proportionele maatregelen treffen en bijvoorbeeld niet preventief een gebied of wijk afsluiten of de stad 'blauw verven'. Dergelijk maatregelen konden onrust onbedoeld verder vergroten zonder dat hiervoor een directe aanleiding was. Bovendien zou dit gezien de 'vroegere ervaring' niet wenselijk zijn.
- **Periode van landelijke (dreigende) ongeregelheden** In januari 2021 waren er meerdere geweldsincidenten die ogenschijnlijk een relatie hadden met de coronamaatregelen. Op 23 januari ging de avondklok in. Die avond vonden er onder andere ongeregelheden plaats in Urk waarbij een teststraat werd vernield en Stein. Op 24 januari was het onrustig in verschillende gemeenten, waarbij de confrontatie werd gezocht met de politie. In Eindhoven was sprake van ernstig geweld gericht tegen de politie en vernielingen en plundering bij winkels op het station. Ook voor de dagen erna waren er veel oproepen voor 'demonstraties'. Het feit dat er op veel plekken binnen de eenheid sprake was van dreiging en later ook daadwerkelijk problemen, leverde een lastige situatie op voor de politie. De SGBO moest hierdoor steeds keuzes maken over de ME-inzet. Daarbij speelden drie factoren:
 - In de voorbereiding op de jaarwisseling hebben de burgemeesters in Brabant dit onderwerp met elkaar besproken. Zij spraken af dat de verdeling van ME-capaciteit bij de SGBO ligt. De SGBO maakt deze verdeling op basis van de informatie die zij ontvangt en de weging die zij aan die informatie geeft. Op deze manier wordt voorkomen dat overheden elkaar 'beconcurreren' op beschikbaarheid van de politie.
 - Er waren signalen over ongeregelheden in verschillende gemeenten binnen de eenheid. Als er alleen in Den Bosch sprake was geweest van een dreiging, dan was de opgave overzichtelijker en waren er meer directe lijnen geweest. Nu was er zowel een (N)SGBO als afstemming met de politie in de driehoek, maar was er geen afstemming tussen de gemeente en de AC van de SGBO. De SGBO bekijkt de situatie steeds vanuit de bredere context en dreiging andere plekken in de regio. De driehoek heeft meer zicht op de lokale omstandigheden, en is tegelijkertijd gedeeltelijk afhankelijk van de keuzes die binnen de SGBO worden gemaakt.
 - De rellen vonden plaats in een reeks van ongeregelheden gedurende die week. De SGBO Oost-Brabant moest ook rekening houden met eventuele rellen in de dagen daarna. Daarom gold voor de SGBO enige terughoudendheid bij het preventief in dienst roepen van collega's die op dat moment niet in dienst waren of op piket stonden.

4.2 Signaleren: contact met groepen in de samenleving en het duiden van informatie

De gemeente heeft een sterk netwerk in de maatschappij. Er zijn wijkmanagers, jongerenwerkers en jongerenorganisaties actief en er is via zogeheten accountmanagers nadrukkelijk contact met ondernemers. Dit netwerk is gedurende de dag massaal ingezet en benut om informatie op te halen. Ook de politie heeft goede contacten. De uitdaging was om op basis van de verschillende signalen passende maatregelen te nemen. In deze paragraaf beschrijven wij welke informatie de driehoek kende.

Jeugdnetwerk

Vanuit het jeugdnetwerk was de gemeente bekend met de ontevredenheid onder jongeren over de langdurige beperkingen door de coronacrisis. Zorgen hierover waren door jongerenwerkers per brief op 19 januari gedeeld. De langdurige coronamaatregelen vormden een voedingsbodem voor onrust bij een deel van de jongeren.

De invoering van de avondklok en de rellen in Eindhoven versterkten de zorgen onder jeugdprofessionals. Het beeld uit de contacten met de jongeren was dat zij nieuwsgierig waren wat er zou gebeuren, en vaak dat zij mensen kenden die naar de Esso zouden gaan. Tegelijkertijd bleef het rond de Esso tot 19:30 uur rustig.

De informatie waar de driehoek mee bekend was, paste bij het Oud en Nieuw-scenario en was aanleiding tot zorg. De getroffen maatregelen werden daardoor in lijn met dit scenario voorbereid. Tegelijkertijd waren er geen signalen waaruit bleek dat de groep zich zou richten op de binnenstad. Ondanks de zorgen die vooraf leefden, geven betrokkenen aan verrast te zijn geweest door de heftigheid van het geweld en het grote aantal mensen dat zich verzamelde.

Maatschappelijke zorgen

Naar aanleiding van de rellen en plunderingen in Eindhoven hadden inwoners en ondernemers vanaf het begin van de dag zorgen dat dit ook in Den Bosch kon gebeuren. De diverse online protestoproepen voedden deze zorgen; deze volgden elkaar op en werden actief gedeeld in (groeps)apps. Inwoners en ondernemers hadden dus nadrukkelijke zorgen, die werden versterkt door berichtgeving over dreiging in de media.

Het bleek voor de driehoek complex om een passend antwoord op deze zorgen te geven. Er ontbrak concrete informatie dat er ongeregelheden zouden plaatsvinden in de binnenstad. Hierdoor was er geen aanleiding om te adviseren stevige maatregelen te treffen (zoals het dichttimmeren van ruiten). Ondernemers moesten een eigen afweging maken, maar een ander handelingsperspectief ontbrak. Hier kunnen wat ons betreft lessen uit worden getrokken (zie leerpunt 1). Tegelijkertijd trof de gemeente basismaatregelen zoals het weghalen van straatmeubilair en bouw materiaal. Ook bij medewerkers van de gemeente waren er zorgen. Uiteindelijk adviseerde een medewerker op persoonlijke titel ondernemers om zelf maatregelen te nemen, waaronder etalages leeg te halen en terrassen binnen te halen. Ook waren er zorgen bij bijvoorbeeld scholen die zelf maatregelen wilde treffen. Met hen is ook contact geweest waarbij is aangegeven dat er geen concrete dreigingsinformatie was.

Leerpunt 1: het bieden van handelingsperspectief op basis van maatschappelijk onrust

De gemeente kan lessen trekken uit de wijze waarop het reageert op de zorgen van inwoners en ondernemers. Inwoners en ondernemers zagen allerlei oproepen circuleren op sociale media, maar geen preventieve maatregelen om ongeregelheden te voorkomen. De gemeente gaf aan geen aanleiding te hebben om preventieve maatregelen te adviseren; de signalen waren naar hun inzicht onvoldoende concreet. Dit strookt niet met de maatschappelijke beleving. In de vele oproepen stonden locaties en tijdstippen die als heel 'concreet' werden ervaren. De gemeente had een duidelijker handelingsperspectief kunnen bieden aan inwoners en ondernemers. Bijvoorbeeld een oproep om laagdrempelig verdachte omstandigheden te melden, inspelen op saamhorigheidsgevoel (houd elkaar in de gaten, denk om de ondernemers van onze mooie stad, etc.) of een gezamenlijk plan met de ondernemers op basis van wederzijdse verantwoordelijkheden (Wat doen ondernemers zelf? Hoe kan de gemeente ondersteunen?). Ook de eigen medewerkers die deze contacten onderhouden hebben meer ondersteuning nodig. Nu knelde de reactie van de gemeente teveel met het grote aantal vragen en zorgen die zij kregen. Terughoudendheid in de communicatie is een logische eerste keuze, maar als deze aandacht er alsnog komt, kan deze strategie worden aangepast.

Dynamiek rond ziekenhuizen

Een bijzonder punt is de dynamiek rond ziekenhuizen. Een dag eerder werd intensief bericht over het geweld dat plaatsvond rond het Medisch Spectrum Twente (MST) in Enschede, daar gooiden relschoppers stenen naar het ziekenhuis. Later bleek dat er wel vernielingen waren aangericht rond het ziekenhuis en bij de slagboom van het ziekenhuis, maar dat het ziekenhuis niet een specifiek 'doelwit' was. Deze dynamiek versterkte de onrust die ontstond op 25 januari toen het leek dat het Jeroen Bosch Ziekenhuis (ook) werd belaagd. Dit was uiteindelijk niet het geval; feitelijk zijn er geen ongeregelheden geweest bij het Jeroen Bosch Ziekenhuis. De berichtgeving van het ziekenhuis zelf bevestigde deze geruchten achteraf onbedoeld door te suggereren dat ongeregelheden waren voorkomen door adequaat ingrijpen van politie, GHOR en beveiliging van het ziekenhuis.

4.3 Strategische keuzes in de voorbereiding

De oproepen, maatschappelijke en professionele zorgen waren bekend bij de driehoek. De keuzes rond politie-inzet zijn vanuit het scenario 'herbeleven Oud en Nieuw' gemaakt. Zo zijn vanaf de middag voorbereidingen getroffen rond de noodverordening en het indien nodig instellen van een veiligheidsrisicogebied. De strategie richtte zich voornamelijk op verbinden. Mocht het onverhoopt toch tot ongeregelheden komen, dan zou de ME worden ingezet.

De driehoek wilde voorkomen dat zij zelf de dynamiek negatief zou voeden met vergaande maatregelen (zoals veel zichtbare politie op straat of een advies aan ondernemers om ramen dicht te spijkeren) zonder dat de inschatting van de situatie hier aanleiding toe gaf. De maatregelen moesten proportioneel zijn; het moet niet zo zijn dat naar aanleiding van (alleen) een oproep direct verregaande maatregelen worden ingesteld.

Er zijn geen specifieke scenario's uitgewerkt over een mogelijk ander verloop van de situatie, zoals het verplaatsen van de groep, het niet beschikbaar zijn van de ME of de mogelijkheid van plunderingen. Dit laatste is wel aan de orde gekomen in de driehoek naar aanleiding van de gebeurtenissen in Eindhoven. Er was echter geen informatie gedurende de dag die wees op mogelijke plunderingen.

Gedurende de avond zijn er in de driehoek meerdere besluiten genomen over de inzet van noodbevoegdheden en de inzet van zwaardere geweldsmiddelen vanuit de politie. De voorbereide noodverordening is geactiveerd; er is toestemming gegeven voor inzet van de ME en uiteindelijk tot de inzet van traangas. Dit steeds naar aanleiding van informatie en verzoeken van de politie in reactie op de toenemende escalatie.

Wij trekken de volgende lessen uit de wijze waarop de strategische keuzes in de voorbereiding door de driehoek zijn gemaakt:

Leerpunt 2: een integrale voorbereiding op de driehoek

Er valt winst te behalen in een meer gezamenlijke voorbereiding op de driehoek. Betrokkenen geven aan dat het beeld van de afzonderlijke partijen (politie, gemeente) pas in de driehoek samen kwam, in plaats van dat er ook een integrale, inhoudelijke voorbereiding was. Hierdoor was de voorbereiding vooral vanuit de actuele situatie en minder proactief. Een meer gezamenlijke voorbereiding op de driehoek op tactisch niveau kan bijdragen aan een meer integrale aanpak in het algemeen; de dilemma's die er zijn kunnen dan al vanuit de gemeenschappelijke opgave aan de driehoek worden voorgelegd en opgepakt.

Leerpunt 3: van informatiegestuurd naar risicogestuurd werken

Wij denken dat er met een risicogestuurde werkwijze meer aanleiding was geweest om preventieve maatregelen te doordenken. In de Graafsewijk zijn vaker ongeregelde heden geweest, waaronder recent bij Oud en Nieuw. Er was sprake van een brede dynamiek van incidenten in Nederland de dagen ervoor. Daarnaast hadden jongerenwerkers een signaal afgegeven over hun zorgen van de impact van coronamaatregelen op jongeren. Dit had aanleiding kunnen zijn om ondanks het ontbreken van concrete informatie meer nadrukkelijk uit te gaan van het risico op (snelle) escalatie. In een dergelijke risicogestuurde aanpak zou het passen dat ME-capaciteit reeds aanwezig is in Den Bosch en zo sneller kan worden ingezet. Dit betekent niet direct 'het blauw verven' van de stad met politie en het zo onbedoeld vergroten van de spanning in de stad, maar vooral het realiseren van een kortere reactietijd. Nu werd uitgegaan van inzet ME indien nodig waarbij er altijd tijd zit tussen het besluit om ME in te zetten en het daadwerkelijk op locatie en inzetbaar zijn van de ME. Hierbij is het risico dat in die tussentijd de situatie (verder) escaleert.

Leerpunt 4: het bespreken en doorlopen van alternatieve scenario's

De strategie van de driehoek was vooral gericht op verbinding vooraf en het uit de anonimiteit halen van aanwezigen. In combinatie met de noodverordening en aanwijzing tot veiligheidsrisicogebied, werd geprobeerd groepsvorming tegen te gaan. In de voorbereiding die middag is beperkt aandacht besteed aan alternatieven. Er zijn geen specifieke maatregelen voorbereid voor het scenario dat de groep zich bij ongeregelde heden (en/of na een eventuele inzet van de ME) zou verplaatsen, zoals mogelijke flexibele inzet van objecten/voertuigen voor afsluitingen/barrières die gereed gemaakt konden worden. Ook was er het risico van vernielingen zoals ook in andere steden was gebeurd en het risico van plunderingen.

Een ander voorstelbaar scenario was dat – gelet op de dynamiek in de namiddag en begin van de avond met onrust en dreiging op meerdere plaatsen in de regio – ME-inzet elders nodig was. Voor de driehoek geldt dat zij op geen moment dachten dat er een situatie kon ontstaan waarbij er geen ME-capaciteit beschikbaar zou zijn (er was immers politie-ME en KMAR-ME achter de hand). Dat neemt niet weg dat dit risico wel degelijk bestond vanwege de onrust op meerdere plekken. Het doordenken van dit scenario zou ertoe kunnen leiden dat de strategie van verbinden wordt losgelaten en gekozen wordt voor een aanpak waarbij iedere vorm van groepsvorming direct wordt beëindigd. Hierbij geldt wel dat ook bij die aanpak risico's gelden: ook vroegtijdig ingrijpen kan escalerend werken. Of dat nadrukkelijker wordt ingezet op alternatieven (flexibele objecten om de groep te vertragen of groepsvorming te voorkomen).

4.4 Strategische keuzes rondom de politie-inzet

Er was beperkt ME-capaciteit beschikbaar in verhouding tot het grote aantal plekken waar dit mogelijk nodig was binnen de eenheid Oost-Brabant. De SGBO Oost-Brabant heeft in de dynamiek voortdurend inschattingen moeten maken van de ernst en waarschijnlijkheid van de dreiging en hierop de inzet moeten afstemmen. Complex hierin was de hoeveelheid informatie (waaronder wilde geruchten en oud beeldmateriaal) gericht op meerdere plekken, zowel binnen de eenheid Oost-Brabant als in de gemeente Den Bosch zelf.

De teamchef van het basisteam Den Bosch heeft de SGBO meerdere malen gevraagd om ME-capaciteit zodat deze paraat zou staan. In vergelijking met de situatie elders was de dreiging in Den Bosch voor de SGBO niet concreet. Wel was er concrete informatie over Eindhoven en Helmond: op basis van de informatie van die dag betekende dit dat de ME om 16:00 uur in Eindhoven werd ingezet in verband met concrete dreiging van geweld en om 18:30 uur in Helmond vanwege het feit dat daar stenen naar de politie en door ruiten van een kerk werden gegooid. Vanaf 20:00 uur zou ME in Den Bosch inzetbaar zijn. Ons beeld is dat de nadruk lag op het informatiegestuurd optreden; op basis van hardere politie-informatie en dreigingsinformatie werden de keuzes rondom de inzet gemaakt. In navolging op ons leerpunt om een meer risicogestuurde werkwijze te hanteren, had de driehoek de gewenste politie-inzet nadrukkelijker kunnen doorleven.

Leerpunt 5: het doorleven van de gewenste inzet

De driehoek geeft ruimte aan professionals en houdt begrijpelijkerwijs afstand van de operatie, maar tegelijkertijd is het van belang dat de driehoek een goed beeld heeft van de risico's en de voorziene inzet. Hierbij is ook van belang dat politie en het gezag een gedeeld beeld hebben van de uitgangspunten op basis waarvan schaarste door de politie wordt verdeeld: wat wordt er bedoeld met informatiegestuurd optreden versus risicogestuurd optreden? Het maakt uit of hierbij wordt uitgegaan van 'harde' politie-informatie of intelligence of ook van andere informatie zoals professionele inschattingen van gemeente of jongerenwerk en de maatschappelijke dynamiek van berichtgeving en zorgen.

Inzet KMAR-ME

Om 19:25 uur werd de KMAR-ME opgeroepen om naar Den Bosch te gaan. Deze arriveerde rond 20:09 uur in Den Bosch. De KMAR-ME bleek niet inzetbaar voor de beoogde taak vanwege de volgende omstandigheden:

- De afspraak tussen de KMAR-ME en de NSGBO was dat de KMAR-ME inzetbaar was 'onder commando' van de politie-ME. In dit geval werd – vanuit de SGBO en de driehoek – gerekend op een zelfstandige inzet van de KMAR-ME. Pas ter plekke bleek dat deze afspraak niet bekend was bij de SGBO. Er werd gerekend op een zelfstandige inzet van de KMAR-ME⁶;
- De KMAR-ME is anders georganiseerd dan de ME van de politie; zij hanteren andere groepsgroottes met dezelfde aanduiding. De situatie was hierdoor te onveilig voor de hoeveelheid ME'ers van de KMAR toen de situatie snel escaleerde. Zij zouden het dan met 16 man hebben moeten opnemen tegen 150 tot 200 demonstranten (zoals hen op dat moment bekend was);
- Voor de KMAR ontbrak een duidelijk handelingskader/tolerantiegrens voor de vergaande geweld- en inzetmiddelen (zoals gebruik traangas).

Omdat de KMAR-ME de dag ervoor in Eindhoven was ingezet, was er voor de SGBO geen aanleiding om te veronderstellen dat zij niet inzetbaar zou zijn in Den Bosch. De driehoek mocht er daarom ook van uitgaan uit dat ME rond 20:00 uur aanwezig zou zijn en kon worden ingezet. Omdat de situatie snel agressiever werd, was er vervolgens meer ME nodig om een veilig politieoptreden te garanderen. Hierbij moest gebruik worden gemaakt van de politie-ME die daar nog naartoe moest. Uiteindelijk zat er een uur tussen het terugtrekken van de politie en de inzet van de ME.

⁶ Van deze regel hadden zij kunnen afwijken als dit ter bescherming van politiemensen noodzakelijk was geweest.

Leerpunt 6 voor politie en KMAR: samenwerking ME

Hier zit een belangrijk leerpunt voor de politie en de KMAR als het gaat om het kunnen samenwerken en voorwaarden aan/beperkingen van deze inzet. Deze afspraken zijn landelijk gemaakt en het is bovendien zaak dat hier regionaal en lokaal voldoende bekendheid mee is. Hierbij kan ook worden geleerd van de succesvolle inzetten van de KMAR-ME die er die dagen ook waren.

4.5 Analyse aangehouden verdachten

Op basis van tussentijdse informatie over de aanhoudingen, is ons beeld dat de rellende groep voornamelijk bestond uit meerderjarige mannen tot 25 jaar. Het grootste deel woont in Den Bosch, een aantal komt uit andere plaatsen in Brabant. De verdachten komen uit verschillende stadsdelen. Middelengebruik lijkt geen duidelijke rol te hebben gespeeld, een deel van de aangehouden personen heeft geen strafblad. Dit zouden vooral gelegenheidsverstoorders zijn. Echter, eventuele notoire ordeverstoorders zijn zich veel meer bewust van de werkwijze van de politie en kunnen ervoor zorgen dat zij niet worden aangehouden. Notoire ordeverstoorders kunnen wel verantwoordelijk zijn voor eerste – escalerende en sferbepalende – incidenten zoals de vuurwerkbom, eerste verplaatsingen en 'route' door de stad. Er zijn ook enkele verdachten aangehouden met een strafblad. Een deel daarvan verklaart dat zij wisten wat er te wachten stond.

Onze indruk is voorts dat er geen sprake is van een georganiseerd verband waarbij een groep vooraf tot doel had om op te trekken naar het centrum om vernielingen aan te richten. Mogelijk is er wel sprake van enige mate van organisatie waarbij losse groepen hebben afgesproken naar de locatie te gaan voor onrust. Het is aannemelijker dat de oproep en de aandacht die deze oproep heeft gekregen, aandacht heeft getrokken van verschillende mensen. Een deel zal bewust naar provocatie op zoek zijn geweest, een ander deel zal vooral op zoek zijn geweest naar sensatie. Er was groepsvorming zichtbaar binnen de grotere groep. In de telefoons van de verdachten komen vaak de woorden voor die duiden op het oogmerk om chaos te veroorzaken.

De broeierige sfeer van de middag is verder opgehitst. Vanaf hier is de situatie steeds verder geëscaleerd. Hierbij speelt waarschijnlijk mee dat de politie zich uit eigen veiligheid moest terugtrekken, zonder dat er ME aanwezig was. De relschoppers hadden vervolgens geen tegenstand, er werd niet ingegrepen. De groep lijkt zich 'onoverwinnelijk' te zijn gaan voelen. Er is ook een aantal verdachten dat zegt dat ze zich hebben laten beïnvloeden, mee hebben laten slepen. Sommige verdachten vonden dat het uit de hand liep maar verklaren dat ze niet weg konden en mee moesten lopen met de groep omdat in alle zijwegen politie zou hebben gestaan.

Eerder benoemden we factoren die een rol kunnen spelen bij het ontstaan en de escalatie van het groeps geweld. In de escalatie is het aannemelijk dat beide eerder genoemde factoren een rol spelen: de ervaren gelegenheid om zich te misdragen (zonder weerstand en sanctie) en de wij-zij dynamiek met een oorsprong in de coronacrisis en in ieder geval een setting in de avond zelf van de groep tegen de overheid. De verdachten bevestigen dit in hun verklaringen. Daarin geven zij aan dat zij op zoek waren naar sensatie naar aanleiding van verveling door de avondklok en de coronamaatregelen.

4.6 Vervolgdreiging en herstel schade

In de dagen na de ongeregelheden zette de driehoek in op veerkracht, verbinden en faciliteren bij herstel van de schade. De politie voerde tot diep in de nacht acties uit om zo veel mogelijk mensen aan te houden. De dag erna is direct schoongemaakt en een noodfonds opgericht. Inwoners en ondernemers waardeerden dit en startten zelf ook veel initiatieven (crowdfunding en schoonmaken). De voortvarendheid waarmee deze maatregelen zijn genomen valt ons op.

De dag erna kende ook een verhoogd risico: er werden meerdere oproepen gedaan voor nieuwe ongeregelheden. In reactie daarop was er meer politie in de stad zichtbaar en werd contact gelegd

met voetbalsupporters en buurtpreventieteams, die in grote getalen wilden helpen om de stad te beschermen. In de dagen erna is het gelukt om op meerdere manieren de krachten en acties van driehoekspartners en inwoners/ondernemers te bundelen. Daarbij geldt dat de alertheid waarmee burgers toen reageerden op samenscholingen of verdachte situaties, sterk afweek van de dag ervoor.

Daarnaast volgde intensieve opsporing waar de politie en het Openbaar Ministerie nog weken mee bezig zijn. Bij de vervolging probeert het Openbaar Ministerie zo veel mogelijk van de schade in de strafzaak op de daders te verhalen. Hierbij is wel zaak om een zorgvuldige afweging te maken tussen het verhalen van de schade van de gemeente in combinatie met het belang van behoud perspectief van de daders.

5 Conclusie

5.1 Inleiding

In eerdere hoofdstukken hebben we de relevante context geschetst, de gebeurtenissen beschreven en een eerste reflectie gegeven per thema. Op basis van deze hoofdstukken schetsen we ons overkoepelend beeld en beantwoorden we in dit afsluitende hoofdstuk de centrale reflectievraag. In hoofdstuk 4 benoemden we al enkele leerpunten, deze benoemen we in dit hoofdstuk nog een keer kort.

5.2 Overkoepelend beeld

De situatie op 25 januari was uitzonderlijk. In het hele land moest rekening worden gehouden met mogelijke onrust en ongeregelheden. Dit stelde de driehoek voor grote uitdagingen als het gaat om keuzes in de voorbereiding, de te hanteren strategie, het verzamelen en duiden van informatie over wat er zou gebeuren en het optimaal inzetten van beschikbare politiecapaciteit. Regionaal was er een Staf Grootchalig Bijzonder Optreden (SGBO) actief die de ME-inzet in de eenheid coördineerde en landelijk werkte de politie met een Nationale SGBO. In Den Bosch stemde de gezagsdriehoek de aanpak af.

De situatie in Den Bosch was geen escalatie van een langer gepland evenement. Er moesten in korte tijd voorbereidingen worden getroffen voor mogelijke ongeregelheden. **Wij vinden de besluiten die door de driehoek zijn genomen in aanloop en in voorbereiding op eventuele ongeregelheden navolgbaar en begrijpelijk.** De driehoekspartners hebben zich ingespannen om gedurende de dag te verbinden en voorbereid te zijn op ongeregelheden. Op basis van de beschikbare informatie trof de driehoek de nodige voorbereidingen, bestaande uit het actief leggen van contacten in de wijk, een voorbereide noodverordening, aanwijzing veiligheidsrisicogebied en verzoek tot ME-bijstand. Uiteindelijk kon de strategie niet worden uitgevoerd toen de aanwezige ME niet inzetbaar bleek. **Een aantal aspecten had meer nadrukkelijk aandacht verdiend in de driehoek en in de voorbereiding.** Dit gaat met name over het bieden van een handelingsperspectief op basis van zorgen, het meer risicogestuurd werken, het bespreken van alternatieve scenario's en het doorleven van de benodigde inzet. Onze leerpunten zijn in hoofdstuk 4 uitgebreid toegelicht en zijn samenvattend als volgt:

Leerpunten

1. Het bieden van een duidelijker handelingsperspectief op basis van maatschappelijke onrust
2. Een (meer) integrale voorbereiding op de driehoek
3. Van informatiegestuurd naar risicogestuurd werken
4. Het bespreken en doorlopen van alternatieve scenario's
5. Het doorleven van de gewenste ME-inzet
6. Specifiek leerpunt voor de politie en KMAR in relatie tot hun samenwerking rond ME-inzet

5.3 Antwoord op de hoofdvraag

Wij lichten het overkoepelend beeld hieronder nader toe. We gaan gericht in op de vraag die de driehoek ons heeft gesteld.

De driehoek wil weten of zij alles heeft gedaan wat op dat moment in haar vermogen lag – gegeven de landelijke en regionale situatie - om:

- te verbinden vooraf;
- ongeregelheden te voorkomen;
- ongeregelheden te beëindigen;
- en tegelijkertijd schade voor de toekomst te voorkomen als het gaat om de verbinding met de stad?

Verbinden vooraf

Ons beeld is dat de driehoek zich nadrukkelijk inspande om te verbinden. De informatie en zorgen die hieruit volgden hebben de driehoek bereikt. De driehoek nam de aankondiging van het protest serieus. De driehoek koos om te verbinden. Zo probeerden zij samenkomsten te voorkomen. Daarnaast troffen zij voorbereidingen op onverhoopte escalatie in de Graafsewijk. Hierbij is nadrukkelijk gekozen om niet vooraf zichtbaar ingrijpende maatregelen te treffen en zichtbaar veel politie in te zetten ('blauw verven'). Ook dit uitgangspunt past bij de strategie om te verbinden. Wij signaleren een leerpunt in relatie tot het bieden van een handelingsperspectief aan inwoners en ondernemers bij maatschappelijk onrust (leerpunt 1). Met de keuze om te willen verbinden ging de driehoek er van uit dat het protest voornamelijk door mensen uit Den Bosch zelf zou worden bijgewoond. Uit de informatie over de aanhoudingen blijkt ook dat de uiteindelijke relschoppers uit – verschillende delen van – Den Bosch en vanuit de omgeving kwamen.

Voorkomen ongeregelheden

De driehoek heeft op basis van de beschikbare informatie navolgbare keuzes gemaakt in de maatregelen die zijn genomen om de ongeregelheden te voorkomen. De driehoek trof voorbereidingen die pasten bij een scenario van ongeregelheden zoals eerder met Oud en Nieuw. De informatie die in de loop van de dag kwam, paste binnen dit Oud en Nieuw-scenario. Dit betrof informatie over jongeren die naar de genoemde locatie zouden gaan en het risico op ongeregelheden. Deze signalen hadden ook in de voorbereiding op de driehoeksoverleggen meer integraal kunnen worden besproken (leerpunt 2). Er was gedurende de dag geen informatie over mogelijke vernielingen en plunderingen in de binnenstad. Tegelijkertijd concluderen wij dat de driehoek nadrukkelijker aandacht had kunnen besteden aan het bespreken en doorlopen van alternatieve scenario's – ook als daar nog geen concrete informatie voor is (zie leerpunt 3 en 4).

Daarnaast ging de driehoek er vanaf het begin van de middag vanuit dat indien nodig de Mobiele Eenheid kon worden ingezet in Den Bosch. Er was politie-ME beschikbaar en als deze elders nodig was, was de KMAR-ME achter de hand. De driehoek had geen concrete aanleiding om het risico op het ontbreken van ME-capaciteit te bespreken. Dit risico – gegeven de context van die periode van dreiging en ongeregelheden in het hele land en ook in Brabant – had echter wel degelijk een onderdeel kunnen zijn bij het doorlopen van de alternatieve scenario's (zie leerpunt 5).

Beëindigen ongeregelheden

Het grootste knelpunt in het kordaat beëindigen van de ongeregelheden zat in het de omstandigheid dat de KMAR-ME op locatie niet inzetbaar bleek. De driehoek mocht er ons inziens van uitgaan dat als de ME in Den Bosch zou zijn, deze ook ingezet kon worden. De strategie van de driehoek voorzorg in de inzet van ME. Deze zou achter de hand staan en worden ingezet als de situatie grimmiger zou worden, ter voorkoming van verdere escalatie. De benodigde randvoorwaarden voor de inzet van de aanwezige ME waren niet op orde. De ingeroepen KMAR-ME was er rond 20:10 uur, maar bleek op dat moment niet te kunnen worden ingezet om een einde te maken aan de situatie. Hiervoor waren

verschillende redenen. Deze specifieke eenheid van de KMAR is vooral bedoeld ter aanvulling op de politie en de afspraak was om ook onder politie-aansturing te opereren. Ook was er minder capaciteit dan verwacht. Dit was niet bekend voor de SGBO en de KMAR zelf. De driehoek werd hier ter plekke mee geconfronteerd en kan in deze geen verwijt worden gemaakt. Wel zit hier een belangrijk leerpunt voor de partners (leerpunt 6). Toen dit bekend werd, was de situatie bovendien inmiddels zodanig dat meer capaciteit nodig was. De politie-ME werd naar Den Bosch gestuurd, maar dit kostte tijd omdat die elders werden ingezet.

Schade voor de toekomst voorkomen als het gaat om de verbinding met de stad

Het gevoel van machteloosheid is direct omgezet in veerkracht en herstel. De ongeregelde heden gaven inwoners, ondernemers en direct betrokkenen een machteloos gevoel. Dit gold ook voor de leden van de driehoek en hun adviseurs. Inwoners, ondernemers en ordehandhavers waren door de vele filmpjes op sociale media vrijwel 'live' getuigen van de geweldsgolf door de binnenstad. Het beeld dat er geen politie in de buurt was om dat te verhinderen, is door veel betrokkenen als pijnlijk ervaren. Zeker in combinatie met zorgen die er vooraf waren. De stad en de gemeente heeft haar veerkracht laten zien in de dagen na de ongeregelde heden. De voortvarende en actieve houding van de driehoek in de nasleep van de ongeregelde heden droegen bij aan de verbinding met de stad en het gezamenlijk voorkomen van ongeregelde heden in de dagen erna. Daarnaast is ook flink ingezet op het opsporen en aanhouden van verdachten. Tot en met de dag van vandaag zijn de politie en OM hier druk mee bezig. Tot op dit moment zien wij geen leerpunten voor deze fase.

5.4 Aanvullende inzichten

Tot slot zijn er tijdens de reflectie inzichten ontstaan over de wijze waarop ongeregelde heden tot stand komen en welke uitdagingen en dilemma's dit met zich meebrengt:

- **Sociale media** Sociale media speelden een nadrukkelijke rol in de totstandkoming van de ongeregelde heden. Oproepen zijn eenvoudig te maken en verspreiden en dragen direct bij aan een onveiligheidsgevoel van mensen. Een 'eenvoudige' oproep kan hierdoor snel uitmonden tot iets groots met veel belangstelling en aandacht. Daarnaast delen groepen zelf nadrukkelijk hun eigen handelen. Ordeverstoringen zijn hierdoor soms live te volgen. Mede door de hoeveelheid van social mediaberichten is het voor politie en gemeenten complex om deze oproepen te verwerken en duiden. Het is lastig de betrouwbaarheid van berichten te verifiëren en bruikbare informatie te scheiden van fictie. Het is van belang hier een passend antwoord op te vinden.
- **Snelheid van escalatie** De situatie in Den Bosch illustreert hoe snel de situatie kan escaleren. Groepsvorming komt geleidelijk tot stand, maar groeit gestaag. Op enig moment is de groep te groot geworden. Dit leidt tot een dilemma over het punt waarop je ingrijpt, omdat het stellen van grenzen ook escalerend kan werken. Dit vraagt een nadere uitwerking voor de tactiek en strategie van partners, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen (aangekondigde) demonstraties en meer protest-achtige gebeurtenissen zoals nu in Den Bosch.
- **Heftigheid van geweld** De groep die door de binnenstad trok, heeft heftige schade aangericht. Hierbij valt op dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen publieke en private voorzieningen. Sterker; auto's, scooters en fietsen worden gebruikt om schade aan te richten of barricades op te werpen die ordehandhaving bemoeilijken.
- **Wij-Zij denken** Groepsgeweld wordt versterkt als de groep zich kan richten op een gemeenschappelijke 'vijand'. Mogelijk heeft de aanhoudende impact van de coronacrisis dit vijandsbeeld opgeroepen. Indien dit het geval is, betekent dit ook dat deze voedingsbodem nog niet is verdwenen zolang de coronacrisis noodzaakt tot maatregelen die perspectief en vrijheid beperken.
- **Afstemmingsbelang** Rond de rellen in Den Bosch ontstond een dynamiek waarin verschillende berichten het onveiligheidsgevoel voedden. Dit bestaat altijd uit een mix van feit en fictie (oude beelden, geruchten etc.). In dit geval leidde dit tot ingrijpende maatregelen rond het Jeroen Bosch Ziekenhuis. Snelle opvolging op basis van een dergelijke dreiging is logisch, maar vraagt ook om terughoudendheid in de communicatie (ook van de instelling zelf). Het is in dergelijke gevallen zaak goede afspraken te hebben over hoe ordediensten en organisaties zo snel mogelijk hun beeld kunnen delen, voordat ingrijpende maatregelen worden getroffen (zoals het omleiden van

ambulanceverkeer). Ook gedurende de dag was contact met maatschappelijke organisaties belangrijk, evenals afstemming met ProRail en NS bijvoorbeeld. Het actief benaderen en afstemming met vele partners in de stad is een belangrijk onderdeel van crisismanagement.

Disclaimer leerevaluatie

Deze leerevaluatie is gebaseerd op informatie die ter beschikking is gesteld, en verkregen, tijdens de periode waarin de evaluatie is uitgevoerd. Nieuwe of aanvullende informatie kan van invloed zijn op de inhoud en de geformuleerde conclusies en aanbevelingen. Het COT beschikt alleen over informatie waar het rechtsweg toegang tot heeft. Rapporten worden in beginsel in opdracht van de opdrachtgever gemaakt en niet gepubliceerd. Eén kopie wordt bewaard voor juridische, IT- en wetgeving- en toezichtdoeleinden.

Over het COT

Het COT is een gespecialiseerd bureau op het gebied van veiligheids- en crisismanagement. Ons werkterrein strekt zich uit van vraagstukken over de vormgeving van veiligheidsbeleid tot de voorbereiding op crisissituaties. Met onze kennis en kunde helpen we opdrachtgevers in complexe situaties waarbij grote risico's worden gelopen, strategische belangen op het spel staan en vaak vele stakeholders zijn betrokken. Advies, onderzoek, en training en oefening vormen de basis van onze dienstverlening. Het COT is een volledige dochteronderneming van Aon Nederland.

Meer informatie: <http://www.cot.nl> of cot@cot.nl.

© COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement 2021.